

TALÁLKOZÁSOM HODOS PRISZTALDUSSZAL.

Vallomás egy municipium történelmi sorsáról.

Irta: *Erdős Jenő.*

Egy különös és távoli asszociatív átvillanás: a lomha pipafüst és a lomha gondolatok kettéválnak s mint korhadt fa a setét éjszakában, elkezdi hevesen és szenvedve világotlani a múlt, ellenállhatatlanul kivirul a fakó Nyírség, a mohos kuriák nádtetején zölden csillog az ázsiai mágikus fülű, a képzeletben terül a nyomott gerendák alatt az asztal, nehéz tölgylába lebillen, jakón koccan az ezüstkanál, bódít az abrosz finom penésze és a keserű kőkénypálinka a vánnyadt vénkisasszony Kinizsiné Magyar Benigna imádságos könyvéből mormol egy ételelőtít.

Azonos sors.

A TERMÉSZETES tájközpontokat nem tekintő pátriárkális megyei köz-igazgatás ebből az elsüllyedt világból nagy darabot Szatmármegyéhez csatolt, a másik süllyedő világhoz. Csakhogy mire a buckák idáig kanyarodnak, elérnek a Szamosig és az ecsedi lápig, — ahol a harmadkor végén az alföld széle a Levanteai tó alatt beszakadt —: megszelidülnek, az ördögszekér töviskoszorúja helyett halvány sasza-koszorút kapnak fejükre. S a szamosközi, tiszaháti, lápvidéki és léaljai udvarházak és jobbágyfalvak sorsa itt sem kedvezőbb, mint a Nyírségben.

Nos vicecomes . . .

Nos vicecomes et quattuor judlium damus pro memoria — Mi alispán és négy szolgabírák hagyjuk emlékezetül —: szól e sorsnak legrégebb történelmi hangja a megyegyűlések jegyzőkönyvéből. Mit hagytak ránk emlékezetül e legnemesebb nyelv formuláin át a nemes ősök — ránk, nemtelen utódokra?

Határvillongást, oligarcha nemzetségek hadjáratait egymás ellen jószágért, kincses marhákért, jobbágyért, révjogokért, vámjogokért; — perzselt karóval szívenszegezett szamosközi pórlázadásokat, tatárdúlást, Balassa Menyhért rablásait.

A falvak őstörténete Milota, Csecse, Olcsvaapáti, Magosliget vonalától le Pórtelekig, Gencsig, Géresig és Piskárkosig csaknem azonos. Csaknem ugyanazok a családok vesztették el, hűtlenségbe esvén, elpereskedve vagy elerőszakolva egymástól — vagy nyertek rájuk újra meg újra «nova donatiót», mint fejedelmek, királyok kedvelt hívei, jócsillagú «grata personák». Rozsályi Kunok, Brebiri Melithek, Kölcsyek, Kendék, Drugethek, Ecsedi és Somlyói Báthoriak, Dománhidiak, Károlyiak, Csaholyiak, Czudarok, Drágfiak, Csarnavodaiak közt, allódiális birtokaik, erőszakosan szerzett falvak jobbágysága,

reszjóságaik és szegény ármális nemes települések felett lobogott a «visszavonás tüze», végeszakadatlanul folyt az «örök magyar határpör».

Mi, Istennek szolgálai . . .

Mi, Istennek szolgálai, emlékezetül hagyjuk — szólt az első csengeri protestáns zsinat — a szatmári sors második történelmi hangja. És hagyták örök emlékezetül és lélek szerint nemes hagyományul a magyar szellem, a magyar művelődés mohó légvételét az újhódó európai atmoszférából, hagytak egy humánus és szelíd demokráciát, parasztgyerekekből püspököket, espereseket, világjárt pap-nyomdászokat, tudós professzorokat.

Egy Brebiri Melith, ha határpere volt, fellépve a határhalom honcsokjára, övét és saruját megoldván és egy marék fűvet tartván ősi magyar szokás szerint feje fölé: esküszik a Földre, az ő Földanya házára, hogy a vitás birtokrész az övé.

A protestáns peregrinus a dévényi határhegyen érdeklődő szellemét és szívét tartja magasra, hadd fújja keresztül a nyugati kultúra éles szele, rontsa szét onnan a magyar gyepű önmagában értelmet nem nyerő rekeszt; — olyan jószágra sóvárogtak ők, melyet a «rozsa meg nem emészt-het és a lopók el nem pusztíthatnak».

Mily messze esett a Sylvester Jánosék, Kis Miklósék, Bánfi Hunyadi János, Dévai Biró Mátyás, Batizi András, Károli Gáspár, Károli Péter és Milotay Nyilas Istvánék életaspektusa és foganékony európaisága a kiskirály nemzetségek meddő magyar regionalizmusától.

De a protestáns korban a hatalmaskodó nemesek kihálnak; ha nem törzsökös szatmáriak: elkerülnek, vagy ha azok, humanizálódnak és életüknek komoly lelki igényei támadnak. S 1545-ben már nemes és nemtelen vármegye tiszta protestáns. István, a kényúr Rozsályi Kun nemzetségből, 1614-ben végrendeletében még az örökösödésből is kizárja azt az utódot, aki a «reformata ecclesiát» elhagyná. Szinte két századon át valósággal fellegvára a Szamos, Tur, Tisza köze, az ecsedi lóp vidéke és lópajlái Érmelék a tiszántúli reformátusságnak. A privilégizált megye municipiumában, afölött és annak ellenére egy paraszti-papi-demokratikus hagyomány levegőjében viruló keresztyén republica hány demokratikus karriert indított útnak a debreceni püspöki szék felé; hány paptanárt és professzort a debreceni, sárospataki, bécsi, londoni katedrák felé!

Az ecsedi várdomb tövibe tapadt apró jobbágykunyhókból, a györteleki avarsánc mellől, a Nóboroda vizével körülkötözött ármális Nemes-Borzováról, egyetlen uccájával a lópavesző Börvelyből, a mezőváros Gyarmatról úgy járták meg a szélrózsa nyugatra nyilaló irányaiba Európa egyetemeit ezek a peregrinus diákok, ahogy a matolcsi földvárból átment a várkatona tunyogi kedveséhez. Ahogy a hadházi polgárhajdu beadja fiát egy kis deák szót tanulni a debreceni kollégiumba, vagy a bodroγκözi gazda a sárospatakiba —; úgy tanulták ők Utrechtben, Krakóban, Wittenbergában a szír, arám, szanszkrit nyelveket — amilyen elszánással bogozta a busafejú hajdusüvölvény az első schólában a latin szintakszis szövevényeit.

Nemcsak református zsinati székhely lett ez a megye, nemcsak református püspökök és tudósok kiröpítő fészke: a XVI. és XVII. század folyamán a megye határain belül is iskolák raja keletkezett, mint a debreceni kollégium helyszínre kitolt előőrsei, az ú. n. filia-gimnáziumok. 140 évvel

ezelőtt gimnázialis rendszerrel tanították 14 kisközségben és mezővárosban az egyetemet végzett pap-tanítók, — sőt Porcsalmán, Csengerben, Gyarmaton és Zsarolyánban egészen a szintakszisig. Nádfődeles oskolákban a latin olvasók római úrfiúcskájának viselt dolgai ejtették rabul a csillogó szemű és ragyogó értelmű magyar parasztgyermekeket: ez a színes, távoli, kultúrált életforma ragadta őket egy jótékony társadalmi sznobizmus feltörekvő útain a szellemi arisztokrácia köztársasága felé. A debreceni kollégium maszszív árkádjai alatt Descartes szellemével társalogtak s a komor coetusokban hetekig rájártak egy-egy társuk nagy fazék tört-paszulyára, csikos és töltött káposztájára; hallgatag, kajla bajuszú öreg parasztapák hozták ezeket a jóféle ételeket, hogy fiaikat alimentálják, jó lélekkel bizván a szellemieket a tudós professzorokra.

Ősöm, Hodos prisztaldusz.

A hatalmas Imperium Romanum közmondásaként maradt ránk, hogy háborúban hallgatnak a műzsák. Csakhogy az Imperiumnak voltak békéi és aranykorszakai, külön háborítatlan idejei a műzsák állandó megtelepedésére, — de nem Magyarországnak és benne Szatmár megyének. Az ebben virágzó protestáns szellemi reszpublika a háborúk, tatárdúlás, törökhódoltság, Bocskai, Bethlen, Rákóczi György küzdelmei, kuruc-labanc világ, Habsburg-önkény, aufklerizmus felett terjesztette szívósan határait a reális megye fizikális nyomora, jobbágylázongás, Szamos-árvíz, lápi elszigeteltség, pestis és dögvész ellenére. De a XVII. század második és a XVIII. század első felében kezdenek megerősödni a köznemes kisbirtokosok, háborús szolgálataik és más kiválóságaik jutalmául Habsburg királytól és erdélyi fejedelemtől egyformán kapva birtokot és nemességet. A nemzettestbe, mint jogi corpusba mind több és több magyar és idegen jobbágy bekerül. Tiszta kisnemesi falvak alakulnak a Szamos-közön: Zsarolyán, Nemesborzova, Szárazberek, a Paládok; — a Szamos völgyének települése azonos Vetéstől Olcsvaapátiig: vagy 30, topográfiaileg egyveretű apró falun át húzódik az ősgyümölcsösök szelíd övezete a folyó kanyargó partjain, megduplezva bő termésével a település természetes helyzeti előnyeit s a kiöntések szigeteire és a sűrű lankákba rejtve a lakosságot török-tatár, kuruc-labanc hordák elől. Így fészkelődött 20—25 község az ecsedi lóp zombékos partjára vagy száraz szigeteire, a gyűjtögető életmód forrása és természetes védelme vonzaskörébe.

* * *

Ime, így alakult a municipium e századában a legtörténelmibb település sorsa a Szamos partján.

«*In oppido Chenger, scilicet loco jurisdictionis*» — keltezi a Hunyadiak korában megyeszékhely szerepet játszó mezővárosban oklevelét egy ismeretlen vármegyei tisztviselő. A XIII. század elején már híres révje pehelykönnyű kis dénárokról hordozza át az egyes-bajos magyarokat a Szamos zavaros hátán a törvénykezési központba. Nem is ok nélkül alapították ezt a révet a Várad Regestrumban oly gyakran emlegetett prisztalduszok, a Szent István és az Árpádok államrezonjában szellemileg igen fontos szerepet betöltő entellektüel-hivatalnokok, mai nyelven: ügyészek meggondolt elődei a szamosközi és krasznaközi járások határán, éppen felezőpontján a Nyírségből az Avások alá vezető kelet-nyugati útnak,

az ecsedi láp északkeleti sarkánál, legalább három tájegység összehullámzásánál. S ami a legfontosabb: ezen a környéken lakott a legtöbb kisbirtokos nemes s egyenlő távolságban volt az allódiális és szerzett nagyuradalmaktól is.

Dante az Első Birodalom világhírű költőjét választotta vezetőül az Isteni Komédiában; de legjobb lesz, ha mi megelégszünk egy Hodos nevű, egyszerű magyar írástudóval 1208-ból, aki a nevének kívül semmiféle örökül más, mint egy nevetlen, de annál makacsabb hagyományt, melyet századokon keresztül adtak tovább és tovább elporladó testtel és névvel, de vaskemény lélekkel, nevetlen prisztalduszok és bilotuszok, senki irnokok, garaboncás diákok, peregrinus papok, parasztfiú püspökök (akiket azonban egyetlen egyszer a római pápai széktől is egy paraszthajszál választott el, 1511-ben) —: a magyar ősi írástudás, egy kilenc és félszáz esztendővel ezelőtt kinyílt magyar szellemiség nemes hagyományát.

Mutatja már Hodos prisztaldusz az első kört!

1208. Szent Mihály napkor nyikorog a Szamos két löszpartja közt a primitív komp reves kötele. Izzad a setétarcú, feketehajú, sárgabajuszú révész, meredten sehovase néz, rövid karján kötélnyire duzzadnak az izmok, nehéz az összetákolt alkotmányt húzni: leapadt a Szamos s tele a hidas. Elől a felhajtott palló előtt víztől horkoló nemes fekete paripán ül a villogószemű Czudar, féktelen ostorként jár oligarcha szeme jobbjágyain, mert az idegen elemtől hőkölő rideg-ökröket alig tudják összetartani. Feleségeik — sok futkosó gyermekkel —, feltarisznyált kismemesek gázolnak megkönnyebülten a sekélybe, mikor nehézkesen partra döccen a tákolmány. Csakhamar elvegyülnek a «sokadalomba».

A következő körön, mely oly hirtelen pattan szét, mint a buborék: az erdődi bognár fia vezet.

1511. A bíbornok-pátriárka oldalán lovagolunk a toszkán hegyek közt. Húsos, közönséges paraszt-arcán szinte meddően konok elszántság, — amellyel felvette címerébe, származására emlékeztetőn a bognár-kereket, azzal akarja Szent Péter bíbor baldachinját is Magyarországra fölé borítani. Aztán szörnyű vörös lobbanásban égnek el az álmok, recsegnek a pörzsölt karokban az apostol-arcú jobbjágyok és transzcendens fintor fagy a parasztkirály arcára, az eddigi Magyarország halálát vetíti előre.

Választott vezetőnk továbbra: «Melius avag ihasz Peter, Somogi fiú, de Horhi, püspök-pap-plebánus».

1577. A csengeri zsinaton meglapulva hallgatjuk, mint mennydörög Blandrata és követői ellen s szavai a Confessio Chengeriana tétéleivé kövülnek és zsoldárja alatt összeroskadunk, megsemmisülünk:

«Isten haragja vagy az fiakon, sárrá, ganéjjá lőnek mind Ádámban, kárhozat, átok bűn a fiakon, esének vétkezvén».

Két évszázad mulva kalauzol bennünket egy nevetlen publicus preceptora a debreceni kollégiumnak, akit az Alma Mater küldött ki filia-gimnáziumába oktatónak.

1794. Nehéz esztendőök. Ferenc császár elutasítja a szatmári rendek kérelmét könyvnyomda felállítására, de a vaskos falu scholákban szelíd pipafüstbe burkolózva rendíthetetlenül tanít a serkedző állú publicus preceptor.

1825-ben szagos fiolák, vastag orvosságos tégelyek és porcellán mozsarak közt vezet a megye első, Arany Angyalhoz címzett patikájában a hites

vármegyei khirigus. Nemigen rendel még beteg jobbágyoknak, — haladás vagy maradiság miatt párbajozó szolgabírák azonban már akadnak, azok vágásait mossa inkább árnikával, vagy az úri dámáknak ajánl elegáns tégelyekben szépitő-kenőcsöket.

Pontosan nyolcvanegy év mulva egy köpcös, virulens fiatal ujságíróhoz csatlakozhatunk útitársul, aki gyalogosan járja be a megye falvait, mint hajdan peregrinus ősei a nyugati egyetemeket. Az «Ujság» munkatársa különben gyermekmeséket irogat a körüti gyerekeknek, de most más járatban van. A milléniumi magyar történet «monstruma» után készül a Magyar Szent Korona Országainak... Enciklopédiája. Szatmár megye monográfiájának ő a néprajzi munkatársa.

Tizacsécsétől indul ki, lefelé tart a szegény Erdőháton keresztül Csengernek.

Együtt szemlélhetjük itt a jobbágyfelszabadítást követő társadalomstrukturális átalakulásokat. Bár a rendiség tényét lehorganyozó jogi formulák papír szerint már rég feloszlottak, az egyén magatartását az összességre vonatkoztatva csaknem ugyanazok a jegyek határozzák meg, mint a rendiség idején, — hiszen az egész lakosság tagja volt a jogi nemzettestnek — azonban éppen a századvég mezőgazdasági konjunktúrája eredményeképpen felhalmozódó gazdasági erők birtokában mélyreható elváltozásokat lehet már észrevenni a második, harmadik nemzedék életében: kialakul a kisnemes oppidum-Csengerből a polgárosodó civis-Csenger.

Már otthonosan fogunk mozogni Hodos prisztaldusz oldalán — válaszszuk újra őt az utolsó körön vezetőül —, ha az 1208-ból jólismert réven, illetve a helyén épült modern vashídon átballagunk, az izadó jobbágyrévészre emlékezve, az Anna-napi országos vásárra. Éppen itt, a Nyírségből az Avasok alá vezető kelet-nyugati utak felezőpontján vágta ketté a megyét egy egyszerű árok, felényi vidéknek vérkeringését engedve az egykor óriási hatássugarú emporium bénán lüktető szívkamaráiba. A civis-Csenger hagyományainak, a polgártehetőségnek parányi szigeteit pedig nyugtalanul nyaldossa körül a jelen Csenger proletárizálódó tömege.

Igy borult ki e jellegzetesen magyar sors a Szamosvölgy és ecsedi láp privilegizált multú és jobbára református lakossága felett. De a szatmári Nyirben, a Tiszaháton és a lálalji Érmelléken (nem is szólva a megye más-jellegű tájegységet képviselő hegyvidékeiről) — : annál több a nemesi kiváltságok sáncaiból egykor kirekesztett jobbágság, a gyökértelenül hanyódó cselédség és a sokféle, olcsó munkaerőként letelepített idegen, sváb, tót, ruthén, oláh — okos és nyugodt szimbiózisban élve a magyarsággal, anélkül, hogy fajuk különösképpen elkeverődött volna azokéval, lelkületben majdnem teljesen áthasonultak.

Reális és virtuális megye.

A XVIII. század végén a preromantika első hullámverése Szatmár elhat. Fándly László szolgabíró, a kálvinista predikátorfi Kármán munkatársa, aki éppen Pestet akarja irodalmi, szellemi és társas központtá tenni; földszag és vidékiesség ellen való orvosság uraknak, de különösképpen hölgyeknek az : Uránia.

† S ahogy 1811-ben Kazinczy episztoláival megindítja a nyelvújítást, hiába írja meg Kölcsey a Feleletet Kazinczy védelmében, a reális vármegye is jelentkezik s a megyegyűlés megbízásából Domahidy Menyhért paskvillus-

ban gúnyolja ki a neológusokat. A magános Kölcsey, aki pátriáját nem a «daloló almafák és édesröptű madarak», hanem a «szegény adózó nép» hazájának látja, hiába mond érdekükben olyan magasröptű beszédet, ha a megyéje tekintetes Rendjeinek nem tetszik.

A szabadságharcra ismét az eszményi megye kerekedik fölül: Széchenyi bizalmas barátja és a magyar közlekedésügy első vezetője a homoki Berenczei Kováts Lajos s Kossuth forradalmas futárja Vasvári Pál.

A porcsalmi románc.

*Boldog az, aki tűr,
aki igazán tűr,
Türr, Teleki, Kossuth, —
hozza el a vasút!
Éljen Garibaldi! —*

énekelték a Bach-korszakban az agarászó urak a passzív rezisztencia névnapozó alkalmain s mialatt semjéni Balogh Péter püspök a debreceni kistemplomban a pátens ellen a császártól az Istenhez appellál, azalatt Porcsalmán a későbbi püspök, Hegymegi Kiss Áron kardosan megy a szószékbe. Espereskedése közben mesét és gyermekjátékot gyűjt és herbáriumra mellől az egész Tiszántúl gimnáziumi oktatását vizitálja, a függetlenségi pártot szervezi és fellép képviselőnek. A megye protestáns-demokratikus hagyományai felélednek, Debrecennel ismét élénk lesz a szellemi kontaktus, mutatja ez a kedves porcsalmi románc, amely körülbelül a hatvanas években keletkezett:

*A minap, hogy Debrecenben jártam,
a szekeren rákverőre vártam,
egy szép diák állott meg mellettem,
szemem, szívem rajta felejttem.*

*Egy kezébe volt tentatartója,
a másikba kis arany porzója,
hóna alja tele levelekkel,
piros ajka mézes beszédekkel.*

*De szeretnék nála levél lenni,
rajtam fogna kis keze pihenni,
ha szívem, mint tentatartót bírná,
a szerelmet melegebben írná.*

*Édesanyám, ha visz kend be rákot,
hozza ki kend azt a szép diákot,
úgyis ő okozza halálomat,
hadd írja meg a búcsúztatómat.*

*De szeretnék aranyporzó lenni,
velem fogná levelét hinteni,
s ha szerelmes levelét olvasná,
az aranyport belecsókolgatná . . .*

Debrecen tehát nemcsak vásári góc, felújul a régi szellemi kapcsolat, s a szerelem a sznobizmus útján nem a születési, hanem a szellemi arisztokrácia felé hajlik el.

De az érem jellemzőbb oldala e század második felének kedves nótája :

*Fogd meg pajtás a vasvesszőt,
verd meg vele a temetőt,
mért nem kedvez semmi n é p n e k,
semmi szépnek.*

* * *

Érdemes lesz hát a főtiszteletű püspök úr herbáriumra mellől az ő kedvelt Porcsalmájának gazdaság-történetére egy pillantást vetnünk. A XVII. század végét és a XVIII. századot Csenger társadalom- és művelődéstörténetével jellemezhetjük, Porcsalma életritmusa eddig zavartalanabb, egyenletesen halk volt, most egyszerre hangos és szaggatott lesz s gazdasági élete jól jellemezheti, mint alakítja a nekiinduló magyar kapitalizmus egy istenhátamögötti vidék sorsát.

Negyvennyolc előtt egy minimális szemtermelés egészítette ki a lápi gazdálkodást ; halászat, tojásszedés, lápi méhészkedés, az őszi ónozó esőben való tuzokfogás, vessző- és gyékényfonás (egyidőben Páris és London piacain is keresett áru volt az itt készült gyékény-szatyor) — stabilizálta egy alacsonyabb szinten az életet kiváltságosnak és jobbágnak egyformán. Erősebb bennszülött nemescsaládok pásztorai kezén pedig valóságos úszó gulyák híztak sőrére a láp szigetein és goroncain. Sokat hallottam nagyatyámtól Pusztapércs nevét emlegetni, amelyet elemista koromban nem tudtam elhelyezni földrajzi ismereteim közt. Ez a morvaországi Auspitz, ahova annyi rideg vágómarhát hajtottak a vad lápi pásztorlegények.

A primitív kereskedelem furcsa hangjai voltak : a gyűrűs zsidó bűvös skálájú furulyája, a meszes oláh behemót kurjongatásai, a lompos rézműves vagy gombos cigány obégatása, aki az edényt javíttató asszonyokat természetben fizettette s lehetőleg megszarolta, — a gácsországi posztós és a kisnemes fuvaros szekérvikorgása. Az egyetlen szatmári kövesúton jártak s Szatmár-Németi volt az egyetlen felvevő piac, onnan ment Bécsbe a gabona s idejött cserébe a karton, a kékfestő és bécsi piros rongy.

Az ecsedi láp lecsapolásával a legfontosabb emberföldrajzi tényező szűnt meg hatni, nemcsak térszíni, vízrajzi és etnográfiai változásokat, de a gazdálkodás gyökeres átalakulását vonva maga után. A rideg gulyák eltűnnek, az indulatos rideg marha megcsendesedik s ha tudunk a jámbor ökrök szelíd íriszén olvasni, következtetni tudunk egy megváltozott világra, gazdasági civilizációra, egy átalakult termelés-uralmi konstellációra. Ma Porcsalmán — sem a megyében és a Tiszántúlon — nyoma sincs annak a marhakereskedő tőzsérretegnek, amely egy még nem kapitalizált világban magyar kisnemesi családok paraszti civis hagyományaiban gyökerezik. Ez a földből szervesen kinőtt, primitív kalkulációjú, nagy számvetéseket nem kívánó «magyar kereskedelem» — eltűnt a föld színéről. S a mai paraszt lókupecsek, dologkerülő cenzárok? A gyökértelen magyar kapitalizmus gyökértelen alakjai — jártasan a differenciált számvetések és a meredek spekuláció fogásaiban — távol a földtől. S a huszas évek mezőgazdasági konjunktúrája után elszaporodott magyar szatócsok a kapitalista üzleti etika illemszabályaiban otthonosabbak, mint apjuk az ekeszárvánál volt.

A földművelés és kereskedés egy különös és csak itt feltalálható átmeneti életformáját élék a bennszülött zsidók. Egyik érdekes típus a gyümölcsárús zsidó, aki fakószekezen árulja a rotterdami és londoni tőzsdén naponként jelzett milotai diót, a szamosmenti almát, amelynek íze az indiai maharadzsaék inyen is ott feszeng néhány év óta — s a hasznból földet szerez magának, mint a kocsmárosok itt és a Szamos mentén mindenfelé és azt műveli. Ebben a megyében különösképpen még az arculatuk is magyaros, egészen más, mint akár a szomszéd Nyírségben is, ahol fajtöménységüket arculatban is megőrizték. Pedig itt sem történt semmi faji keveredés köztük és a magyarság között, ehhez a lélektani készség egyik oldalán sincs meg, nem gyűlöletből, csak a teljesen heterogén hagyományaik miatt. De észjárásuk azonosan alakult — hiszen a földműves-kocsmáros és a magyar paraszt vetéseit is egyazon időjárás neveli szépre, vagy teszi tönkre. Életértékelő mértékeik is nagyon hasonlóak — mindkét fajta életformája földművelő s a föld a Libanon alatt vagy az ecsedi lép mellett egyformán alakítja az emberi lélek könnyen gyúrható masszáját.

Persze, a felemás magyar kapitalizmus a század végén és a huszas évek mezőgazdasági konjunktúrája idején kitermelte az óriás latifundiumok körül a másik típust is. A gabona-exportőr terménynagykereskedőnél, az óriási számvetések fölényes mesterénél nem számít a kiscgazda és a cseléd filléres adóssága s üzleteit nem ezeknek természetben, tojással, baromfival, csókukoricával törlesztett só-hiteleskéire alapozza' mely a szántogató kocsmárosok és szatócsok spekulációinak egyetlen tárgya és féltékenyen számontartott vevőköre — hanem a latifundiumok vagon-tételeire.

Az antiszociális birtokmegosztást nyögő kisparasztkok, törpebirtokosok vagy cselédek tarka teheneinek nem jut legelő, vagy ha jut, a szárazgazdálkodás csődjeként — csak szöcskelegető. A mai nagyparaszt és cselédei közt megszűnt a régi, emberségesebbnek mondható pátriárkális kapcsolat, pedig egykor a porcsalmi, sályi, gebei, tyukodi kisnemesek egy emberként álltak Dózsa György manifesztációjának ékes deákos szavaira Lőrinc pap seregébe.

Magyar ál-Amerika.

Egy megfeneklett nemzedék ráncain történelmi idők jelét látni ma Szatmár megyében. Ez a nemzedék Kamcsatkából, szibériai fogolytáborokból, Afrikából, Amerikából tért haza. Szemébe befoghatta a kerek világ távlatait és most magabacsuklottan, perspektiva nélkül áll, magatehetetlen a jövő előtt. Ágyékából előtte jár már egy-két újabb kiábrándult nemzedék. A perspektívák lezárultak, mintha a horizonton köröskörül sötét vasredőnyök csattantak volna le. Amerika felé se lehet reménykedni, ahogy a századvég és századelej elproletárizálódott bocskorosnemesei és hányódó cselédei reménykedtek. A kollégiumok alapítványai devalválódtak, megszűntek paraszttehetségek abszorbeálói lenni. Az omladozó cintermek és iskolák nem sáncai többé a régi protestáns demokrácia paraszti-papi tradícióinak, tömör egységük bomlik, az ősi papcsaládok kihálnak (a Gáborjáni Szabó pap-dinasztia küldött csak Pestre ma, a költészet berkeibe egy poétát, hogy legyen a magyar valóság kemény farkasszemnézője, mint századokkal előbb psalmus-éneklő, siralmas szavú prédikátor ükei). Pestre küldi a proletárizálódó kisnemeseket és cselédeket is egy magyar ál-Amerika reménye: Budapest.

Székesfőváros, ne fogadd tehát idegenül a reggeli vonatot, ha a Nyugatra berobog és meggyém kivetetteit ontja. Akár engem, aki nem várom már, mint elődeim, a tudományok kandidáltjai a debreceni coetusokban, hogy hajlott parasztok hozzák utánam idomtalan kőedényekben a csikos káposztát, mert testemet már modern menzák, lelkemet modern professzorok és portalan könyvtárak táplálják, mégis úgy érzem magam, mint a talajából felszakasztott fáska, gyökerein rajta a sok apró, fájdalmas rög. — Akár paraszttestvéreimet, akiknek új-Amerika vagy, mert velem együtt ők is «keresni jöttek valamit. Kenyeret, munkát, igazságot, gyógyulást, feledést, megoldást, iskolát, menedéket, otthont, álmot, hitet, megváltást, valamit. Székesfővárost».

VILÁGHÁBORÚ.

*Sok százezer vas szörnyeteg osztotta szét a dús halált,
Véres pokol volt itt a föld, nyugalmat senki sem talált;
Vért harmatoztak szűz mezők s a szenvedések éjjelén
Sok könny lefolyt a bús anyák, elárvult asszonyok szemén.*

*Az este mindig vért ivott s a reggel is csak vért hozott
S az ember egyre káromolt: légy Isten, százszor átkozott,
Mert oly nehéz az élet így s a hosszú este oly setét
S nincs messze már az óra sem, mely elrabolja életét.*

*Tízmillió bús férjítést trágyázta ezt a föld-vetést
S nem termelt nekünk semmi mást, csak pusztulást és szenvedést;
Tízmillió fehér leány maradt meg árván és szűzen,
Kiket most senki sem becéz, akiknek senki sem üzen.*

*Négy hosszú évig itt a föld csak sírt, meg árkot ástított
S virág helyett a tarka rét kopott kereszteket nyitott;
A jószág sírt, siránkozott, de nőttön nőtt a hulladomb,
Felettük most a szél sikolt s ősszel fölējük hull a lomb.*

*Isten-hívésünk elveszett, a jókedvünk is elmaradt,
Az egyik Flandriába tán, a másik éppen Marne alatt;
Négy évig nőtt a hulladomb s az Isten látott annyi vért
S nem tudja senki még ma sem, nem tudja senki, hogy miért?*

Galambos Ferenc,